

International Journal of Filologia
Uluslararası Hakemli E-Dergi / Referee International E-Journal
ISSN: 2667-7318 Yıl: 3, Sayı: 3, Yaz 2020

BAĞDATLI RŪHÎ'NİN DİVANI'NDA
İKTİBAS ÖRNEKLERİ

QUOTES EXAMPLES IN THE DIVAN
OF BAĞDATLI RUHI

Dr. Muhammed Felat AKTAN

Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Araştırma Görevlisi,
Diyarbakır, Türkiye. muardaf@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-6052-969X

Dr. İzzet ESER

Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim
Görevlisi. ieser@beu.edu.tr Bitlis, Türkiye.
ORCID: 0000-0002-1685-6247

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 08.06.2020
Kabul Tarihi: 25.06.2020
Yayımlanma Tarihi: 30. 06. 2020
Sayı: 3, s: 26-36

Article Information: Research Article
Received Date: 08.06.2020
Accepted Date: 25.06.2020
Date Published: 30.06.2020
Volume: 3, page: 26-36

Bu makale 29-31 Mayıs 2020 tarihlerinde Gaziantep'te düzenlenen 4. Uluslararası Zeugma Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş şeklidir.

Atıf / Citation

AKTAN, M. F ve ESER İ (2020). Bağdatlı Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri. *International Journal of Filologia*, 3 (3), 26-36

AKTAN, M. F ve ESER İ (2020). Quotes Examples in The Divan of Bağdatlı Ruhi. *International Journal of Filologia*, 3 (3), 26-36

Dr. Muhammed Felat AKTAN - Dr. İzzet ESER

BAĞDATLI RŪHÎ'NİN DİVANİ'NDA İKTİBAS ÖRNEKLERİ

Quotes Examples in The Divan of Bağdatlı Ruhi

ÖZ

Divan şiirinde muhteva, şekle oranla daha geniş bir öneme sahiptir. Klasik edebiyat, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, hadisler, menkıbeler, kıssalar, tasavvuf gibi birçok dinî kaynaktan beslenir. Kaynaklık etmesi bakımından Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin divan şiirinde kullanımı azımsanmayacak ölçüdedir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerin klasik şiirde kullanımı iktibas sanatını ortaya çıkarmıştır. Sözü pekiştirmek, ifadeye canlılık kazandırmak için birçok divan şairi iktibas sanatına başvurmuş, şairler manzum olarak kaleme aldıkları eserlerin birçoğunda kaynak olarak iktibaslara yer vermiştir. Divan şiirinde teceddüd olarak adlandırdığımız yenileşme dönemine kadar ayet ve hadislerin nakıs ya da tam şekliyle uygulanıp kullanılması iktibas olarak tanımlanmıştır. Yenileşme akabinde iktibas edilen metinler çok çeşitlenmiştir. Birçok ibare bu kategoriye alınmıştır. Başta Terkib-i Bend olmak üzere divanıyla tanınan Rûhî'nin, eserlerinde dinî unsurlara yer verdiği görülmüştür. Bu unsurlar arasında ayet ve hadis iktibasları da mevcuttur. Çalışmamızda ayetler bütünlük açısından tam ve nakıs olmak üzere ele alınmış, akabinde lafzen ve telmih yoluyla iki alt başlıkta incelenmiştir. Bağdatlı Rûhî'nin daha çok nakıs iktibastan yararlandığı, tam iktibasa çok az başvurduğu görülmüştür. Ayetlerin Sure ve numaraları beyitlerin sonunda verilmiş, ayetler sonrasında hadislerin iktibaslarının divanda kullanımı incelenmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 24 ayetin divanda iktibas olarak kullanıldığı görülür. Bu ayetlerin bir kısmı telmih yoluyla kullanılırken büyük çoğunluğu lafzî iktibas olarak kullanılmıştır. Bağdatlı Rûhî'nin divanında tespit edilen dört hadis-i şerif mevcuttur. Çalışmamızın giriş bölümünde iktibasın tanımı ve şair Rûhî'nin dini unsurlara ne kadar sıklıkta yer verdiği, akabinde ayetlerin bütünlük açısından kullanımı, daha sonra lafzî ve telmih yoluyla kullanımı ardından hadis iktibaslarının şairin divanında kullanımı ile ilgili bilgiler yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Rûhî, İktibas, Ayet, Hadis, Telmih.

ABSTRACT

In Divan poetry, the content has a larger structure than shape. Classical literature is fed from some religious Sources such as hadiths, stories, stories, sufism, especially Quran. Requirements for resources are considerably higher in Quran and hadith usage in divan poetry. The use of the Quran and hadiths in classical poetry revealed the art of quoting. In order to reinforce the word and bring the expression to life, the divan poet applied to the art of quotation, and in many of the works he wrote in verse, he used quotations as the source. We have been named as teceddud in Divan poetry and it has been defined as the application of the verses and hadiths that can be applied in full or in full form until the renewal period. The texts quoted after innovation have been very diversified. See this category for details. Rûhî, known for his divan, especially Terkib-i Bend, is religious in his works. Among these elements there are verses of verses and hadiths. In our study, integrity and embroidery were handled in integrities, and then the wording and telmih were capped by the two sides. The Baghdad Ruhi benefits from more embroidery quotes, with very few applications to full quotation. Lerinets are given at the end of the coup and at the end of the related couplets, for the verses, they are subjected to the examination of the use of the hadiths on the sofa. As far as you can find, you have done 24 verses as quota on the sofa. While some of these verses are used over the phone, you can use most of them as verbal quotations. There are four hadiths found in the divan of Baghdad Ruhi. The definition of the hadith quotation and how often the poet Ruhi's religious elements take place, followed by the use of integrity of verses, then the use of verbal and indecent.

Keywords: Rûhî, Quote, Verse, Hadith, Referral.

Muhammed Felat AKTAN - İzzet ESER
Bağdatlı Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri

Giriş

Divan şiirine kaynaklık etmesi bakımından Kur'an-ı Kerim ve hadislerin varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Divan şairleri eserlerinde Kur'an-ı Kerim ve hadislerden sık sık yararlanarak iktibas sanatına başvurmuşlardır. Kutsal metinlerden yararlanan şairlerden biri de Bağdatlı Rûhî'dir. Başta Terkîb-i Bend olmak üzere divanıyla tanınan Rûhî'nin eserlerinde dinî kaynaklara yer verdiği görülmüştür. Bu dinî kaynaklar arasında ayet ve hadis iktibasları da mevcuttur.

İktibas edebiyatta; manayı kuvvetlendirmek, söze güzellik kazandırmak maksadıyla bir şâir veya nâsirin, eserine ayet, hadis ya da bunlardan parçalar almasıdır. Söz içindeki ayet veya hadis'in tamamı bir mana ifade edecek şekilde alınırsa buna *tam iktibas* denir. Mananın bozulmaması ve tamamen anlaşılması şartıyla arttırma eksilme veya kelimelerin yerlerinin değiştirilmesiyle yapılan iktibâs ise, *nakıs iktibas*tır. (Külekçi, 1999:172) İktibasın asıl gayesi sözü güzelleştirme ve anlamı pekiştirmedir. (Saraç, 2006: 274) İktibaslar, Türk edebiyatında yenileşme dönemine kadar ayet ve hadislerden seçilen ibarelerin aktarılması şeklinde kullanılmıştır. Daha sonra ise iktibas edilen metinler çok çeşitlenmiş ve her türlü nakil bu kapsama dâhil edilmiştir. (Uzun, 2000: 52-54)

İktibasın manaya dayalı bir sanat olduğu Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadislerinden yapılan alıntılarla gerçekleştiği bilgisine ulaşırız. (Çopur, 2019: 177) İncelemelerimiz sonucu Bağdatlı Rûhî divanında en çok A'râf suresinin 143. ayetini kullanmıştır. A'râf suresi 143. ayeti üç kez, Tîn suresi 4. ayeti iki kez ve Bakara suresi 73. ayeti iki kez divanda zikredilmiştir. Mâide suresi 58, Kasas 88, Rahmân suresi 3, İbrâhîm suresi 7, Fussilet suresi 37, Sebe' suresi 27, A'râf suresi 179, Nisâ suresi 70, Cuma suresi 4. ayeti, Necm suresi 17. ayeti Rûm suresi 50, Şuâra suresi 88, Hucurât suresi 5, İnşirâh suresi 5, Hac suresi 27, Bakara 31 ve 255. ayetleri divanda geçen diğer iktibaslar olmuştur.

Çalışmamıza konu olan beyitler, Coşkun Ak'ın "Bağdatlı Rûhî Dîvânı" adlı eserinden alınmıştır. Ayetlerin meal ve tefsirlerinde ise kaynak çalışma niteliğinde olan Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ile Elmalılı Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'an Dili" adlı tefsir kitabından yararlanılmıştır. Divanda geçen hadislerin tercümelerinde ise İbrahim Canan'ın "Kütüb-ı Sitte Hadis Ansiklopedisi"ne başvurulmuştur. Çalışmamızda öncelikli olarak ayetler bütünlük ve anlam açısından incelenmiş, akabinde beyitlerde geçen hadisler ele alınmıştır.

1. Âyetler

Divan şairleri, çok geniş ve münbit kaynaklardan beslenmişlerdir. (Erkul, 2017: 103) Bunlardan ilki Kur'an-ı Kerim'dir. Bağdatlı Rûhî'nin gönderme yaptığı ayetlerin büyük çoğunluğu iktibas-ı nakıs olup, beyitlerde kısmen ele alınmıştır. Bunun dışında şairin gazellerinde iktibas-ı tam olan ayetler de mevcuttur.

Şiirlerde ya da düz yazılarda manayı kuvvetlendirmek, güzelleştirmek amacıyla ayet metninden bir parça alınmasına lafzî iktibas denilmektedir (Keleş

Muhammed Felat AKTAN - İzzet ESER
Bağdath Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri

2016: 30). Rûhî'nin iktibas yoluyla başvurduğu ayetlerin ekserisi lafzî iktibas olup manaya dayalı ayet iktibaslarının sınırlı olarak kullanıldığı gözlenmiştir.

كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا وَجْهَهُ Külli şey'in hâlikun illâ vechehu

[O'nun yüzü (zâtı)ndan başka her şey yok olacaktır.] (Yazır, 2014: 397)

Kasas suresi son ayetinde Allah'tan başka her şeyin yok olacağı bildirilir. Rûhî de bu ayetten yola çıkarak dünyadaki hiçbir şeye itibar etmemeye, Allah'tan başka her şeyin geçici olduğuna işaret etmektedir.

Ne mümkün devlet-i dünya-yı duna i'tibar itmek

Arefnâ külle şey'in halik illâ vecheke'l- bâkî (G.1105/3)

خَلَقَ الْإِنْسَانَ Haleka'l- İnsân (Allah) insanı yarattı (Yazır, 2014: 532)

Rahmân suresi 3. ayetinde Allah c.c. insanın yaradılışıyla ilgili bilgi vermiştir. Burada tasavvufî bir anlam olup insanın yüzüne bakıp Allah'ın sıfatlarını görmekten bahsedilmektedir. Bazı mutasavvıflarca vech-i adem insanın bütün vücudu olarak da değerlendirilip Allah'ın, sanatını ve sıfatlarını insan vücuduna tecelli ettirdiği kabul edilir. Mezkûr ifade aynı zamanda Tin suresinde de geçmektedir.

Vech-i âdemde cemal-i yârı seyrân itmeyen

Bî basardur hâliku'l-insâmı bilmez kandedür (G.419/2)

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ Lâ ilâhe illâ hû

(Ondan başka ilah yoktur) (Yazır, 2014: 41)

Bakara suresi 255. ayetinde geçen bu nakıs iktibas, özelde “Ayete'l-Kursî”nin içerisindeki ayet olarak da bilinir. Cümlelerin son kelimesi olan “hû” sözcüğü tasavvufî anlamda sık kullanılan bir terimdir.

İmam Gazzâli “Lâ İlâhe İllallah”ın avamın tevhidi, “Lâ ilâhe illâ hû” nun havasın tevhidi olduğunu söyler. Allah (c.c.) hangi ismiyle zikrediliyorsa, o ismin feyz ve tecellileri istenir. Bu nedenle, ünlü İslâm düşünürü Gazali, “Mişkâtül-Envar” adlı eserinde “avam”ın (sıradan insanlar) tevhidinin “Lâ ilâhe İllallah” (Allah'tan (c.c.) başka ilâh yoktur), “havas”ın (bilgeler, sûfiler) tevhidinin “Lâ ilâhe illa Hû” (O'ndan (c.c.) başka ilâh yoktur) biçiminde olduğunu belirtir. Buna göre, şeyler O'nun (c.c.) yansımasıdır, her şey O'nda (c.c.) başlar, O'nda (c.c.) biter. (B.lauresse,1986: 5405) Rûhî bu ibareyi vahdet kavramına dikkat çektiği aşğıdaki beyitte kullanmıştır. Vahdet ibriğiyle abdest alıp O'ndan başka ilah yoktur diyelim, demiştir.

Alub ibrik-i vahdet ile vuzû

Diyelim Lâ ilâhe illâ hû

Muhammed Felat AKTAN - İzzet ESER
Bağdath Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri

إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ İnne ‘azâbî le-şedîd

“Azabım çok şiddetlidir” (Yazır, 2014: 257)

İbrâhîm suresi 7. ayetinde "And olsun, eğer şükrederseniz gerçekten size arttırırım ve and olsun, eğer nankörlük ederseniz, şüphesiz, benim azabım pek şiddetlidir." ifadesi geçmektedir. Sevgiliye kavuşmak dostlar için ölümlerin dirilmesi müjdesi gibidir. Gafletteki insan ölü gibidir. Tasavvufî manada kötü his ve arzularından temizlenerek Allah'a kavuşan insan dirilir. Dostlar Allah arayışında olan insanlardır. Şair ikinci mısradaki sevgilinin ayrılığının düşmanları çok çetin bir azaba sürüklediğini ifade etmiştir.

Vaslun ahababa virür müjde-i yuhyi'l mevtâ

Hicrûn a'dâyâ sunar inne ‘azâbî le-şedîd (G.125/5)

وَمِنْ آيَاتِهِ الْيَلُّ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ...Ve'ş- şems ve'l kamer

Güneş ile ay, O'nun kudretindedir. (Yazır, 2014:481)

Fussilet suresi 37. ayette “Gece ile gündüz ve güneş ile ay, O'nun (kudretinin) delillerindedir.” ifadesi geçmektedir. Burada şems “güneş”e; kamer ise “ay” demektir. Rûhî'nin aşağıdaki beytinde de Yaratıcı'nın güneş ve ayı tekvin etmesine değinilir.

Söyler cebin-i ‘ârızuna eyleyen nazar

Subhane Hâlikun halaka'ş şemsi ve'l kamer (G.142/1)

مُفْتِحِ الْأَبْوَابِ Müfettihi'l- ebvâb

(Kapıları Açan -Allah-)

Müfettihi; fetheden, açan, açıcı, hüküm veren anlamına gelen bir sözcüktür. *Genellikle bu söz yâ edatıyla birlikte kullanılarak dua hükmüne geçmektedir. Cenâb-ı Hakk için kullanılmaktadır. Aynı kökten gelen fettah kelimesi Kuran-ı Kerim'de zikri geçen Esmâü'l-Hüsnâ isimlerindedir.* (Yılmaz, 1992: 129) Sebe' suresi 26. ayette “O fettah (açıcı, fethedici) hakkıyla her şeyi bilendir” buyrulur.

Yasdanub bâb-ı lutfuna Rûhî

Eftetih yâ müfettihi'l-ebvâb (G.60/7)

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا Ve alleme âdeme'l-esmâe küllêhâ

Allah, Âdem'e her şeyin ismini öğretti. (Yazır, 2014: 7)

“Allah, Âdem'e her şeyin ismini öğretti” ifadesi Bakara suresi 31. ayette geçmektedir.

Ademi mümtaz idendür hem melâ'ikden bu ‘aşk

Muhammed Felat AKTAN - İzzet ESER
Bağdath Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri

Çıldı ta'lim'-i alleme'l-esmâ'e fihâ küllhâ (G. 2/2)

يُحْيِي الْمَوْتَى Yuhyi'l Mevtâ

(O ölüleri diriltir.) (Yazır, 2014: 333)

Bu lafzî iktibas insanların öldükten sonra, hesap vermek üzere tekrar dirilteceklerini haber veren ayetlerden (Bakara 73, Hac 6, Ahkâf 33, Kıyâmet 40) alınmıştır. Yuhyi muzari fiil olup, hayat kökünden ihyâ (diriltme, canlandırma) mastarının geniş zaman üçüncü teklik şahıs olarak kullanılmıştır. (Yılmaz,1992:186)

Vaslun ahbaba virür müjde-i yuhyi'l mevtâ

Hicrûn a'dâya sunar inne 'azâbi le-şedîd (G.125/5)

بَلْ هُمْ أَضَلُّ Bel-hüm edall

(Onlar daha aşağıdadırlar) (Yazır, 2014:175)

Edall, dalâlet kökünden gelen bir kelime olup doğru yoldan sapma anlamına gelmektedir. A'râf suresi 179. ayetinde geçmektedir.

Ol Ka'be-i cemale sücûd itmeyenlere

Hükm-i Hudâ beşaret-i belhüm edall virür (G.389/4)

ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ Zâlîke'l- fadlü minallahi (Yazır, 2014: 90)

Ahmedullahe 'alâ a'ta'ihî 'aşkan lenâ

Zalike fadlü minallahi ve yü'ti men yeşâ (G.2/3)

Nisâ suresi'nin 70. ayet-i kerimesinde “Bu lütuf Allah'tandır” ifadesi geçmektedir. İktibâs-ı nakısa giren bu ayet ile beraber “ve yü'ti men yeşâ” (Allah - mülkünü- dilediğine verir) Cuma suresi 4. ayeti, beyitte bir arada kullanılmıştır.

مَا زَاغَ الْبَصَرُ Mâzâgu'l- Basar

(Peygamberin) gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı (Yazır, 2014: 529)

Necm suresi 17. ayetinde geçen bu ibare, Hz. Muhammed'in Cebrail a.s. ile yolculuğunu anlatmaktadır. İslam Peygamberini, Sidretü'l Müntehâ'da yol arkadaşı olan Cebrail bırakma zorunda kalır. Bir parmak ucu daha öteye gidemeyeceğini bildirir. Hz. Peygamberin gönül gözüyle gördükleri anlatılır. (Yılmaz, 1999: 21)

Sırrı “mazâgu'l-basar” çeşm-i siyeh-kâründadur

Ahsenü'l-takvîm rumûzı mihr-i ruhsârundadur (G.318/1)

Muhammed Felat AKTAN - İzzet ESER
Bağdath Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri

قَالَ رَبِّ ارِنِّي Kâle Rabbi Erinî

(Rabbim) bana (kendini) göster (Yazır, 2014:168)

Tur dağında Allah c.c. Musa peygamber ile konuşur. Musa peygamber onu görmek ister. Diyalog A'râf suresi 143. ayette geçmektedir. Musa peygamber "Rabbim bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. (Rabb) buyurdu ki : "Sen beni göremezsin; fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durursa, sen de beni göreceksin" Rabb'i dağa görününce onu darmadağın etti ve Musa da baygın düştü... Klasik edebiyatımızda ise başta Rûhî olmak üzere birçok şair bu iktibas şiiirlerinde kullanmıştır. A'râf suresinin 143. Ayeti, Rûhî'nin divanında iktibas yoluyla en çok yer verdiği ayet olmuştur.

Erinî vâsita-i kurbdur andan geçicek

Göze her seng-i siyeh tûr-ı tecellâ görünür (G.300/3)

فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

(Fenzur ilâ âsârî rahmetillâhi keyfe yuhyi'l- arda ba'de mevthâ)

Rûm suresi 50. ayetinde " Şimdi bak Allah'ın rahmetinin eserlerine! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor?" ifadesi yer almaktadır. (Yazır, 2014: 410)

Mürde cisme 'aşk irişe ol zaman ihyâ olur

Fanzuruhâ keyfe yuhyi'l-arza ba'de mevthâ (G.2/4)

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ Yevme lâ yenfa'u mâlun

Kıyâmet günü insanların malları onlara fayda vermez (Yazır, 2014: 372) Şuarâ suresi 88. ayetinde geçen bir iktibastır. O gün hiçbir şeyin insanoğluna faydası yoktur. Herkes kendi hesabıyla meşgul olacaktır. Şair de aşağıdaki beyitte birinci mısradaki iktibas hatırlatıyor, ikinci dize de ise bu hükme uyanları basiretli olmakla muhakeme ediyor.

"Yevme lâ yenfa'u mâlun" ki didi Mevlâmuz

Bu sözi kim ki ta'akkul ider ol 'âkildür (G.369/3)

غَفُورٌ رَّحِيمٌ Gafûru'r- Rahîm

Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir. (Yazır, 2014: 516)

Hucurât suresi 5. ayetinde geçmektedir. Bunlar Allah c.c. sıfatlarıdır. O çok rahmet sahibi ve bağışlayandır. Beyitte de Rûhî kendine seslenerek "acaba

Muhammed Felat AKTAN - İzzet ESER
Bağdath Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri

maşerde günahlarımız avf olunur mu ?” diye kaygı duyar ve bu iktibası ikinci dizide dile getirir.

Rûhî ‘aceb mi haşrda ‘afv ola cürmümüz
 Hakka bizüm Hallakımız gafûr-ı rahîmdür (G.422/5)

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا Feinne me'al usri yusrâ

(Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır) (Yazır, 2014: 598)

İnşirâh suresi 5. ayetinde geçen usrî ve yusrâ kelimeleri güçlük ve kolaylık anlamlarına gelmektedir. Sonrasında gelen ayette de bu iki kelime tekrar edilmiştir. Aşağıdaki beyitte de şair, bahtının “usr”dan “yusr”a dönmesini istemekte işlerinin kolaylaşmasını temenni etmektedir.

Açılsak yüsre dönse ‘usrumuz hurrem bahâr olsa
 Felekden intikâm alsak bizümle yâr yâr olsa (G. 921/1)

مِنْ كُلِّ فَعٍّ Min külli fecc

(Her uzak yol) (Yazır, 2014: 336)

Kâr-gâh-ı ‘aşk Rûhî bir ulu dergâhdur

Kim ‘amik olmuş havalisi anun “min kulli fecc” (G.96/5)

Hac suresi 27. ayetinde bu iktibas yer almaktadır. Hz Peygamber’e haccı ilan etme emri verilirken ayette (İnsanlar içinde haccı ilan et, gerek yaya gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler) ifadesi geçer.

أَحْسَنَ تَقْوِيمٍ Ahsen-i takvîm

En güzel biçimde (yarattık) (Yazır, 2014: 598)

Bu ifade, Tîn suresi'nin 4. ayetinde geçmektedir. Ayette; "Andolsun ki biz insanı en güzel biçimde (ahsen-i takvîm) yarattık" denilmektedir. Bu tabirde geçen "takvîm", eğriyi doğrultmak, kıvama ve nizama koymak, kıymet vermek ve kıymetlendirmek; "ahsen" ise en iyi, en güzel demektir. "Ahsen-i Takvîm" ifadesi insanın; ruh ve bedeni ile en mükemmel şekilde yaratıldığını beyan eder. (İ.Karagöz, 2006)

Sırrı “mazâgu’l- basar” çeşm-i siyeh-kârûndadır
 Ahsenü’l-takvîm rumûzı mihr-i ruhsârundadır (G.318/1)

2. Hadisler

Muhammed Felat AKTAN - İzzet ESER
Bağdatlı Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri

İslam dininin Kur'an-ı Kerim'den sonraki diğer temel kaynağı olan hadis, Hz. Peygamber'in kavillerini, mülâhazalarını, tutum ve davranışlarını konu alan bir daldır. Klasik edebiyat, birçok kaynaktan olduğu gibi hadislerden de beslenerek içeriğini oluşturmuştur. Hadis-i şerifler tıpkı ayetler gibi divan şiirine temel kaynaklık teşkil eder.

Hadislerin etrafında bir edebiyat zuhura gelmiş, şairler tarafından Kırk Hadis adı altında divanda şiirlerin toplandığı görülmüştür. Bağdatlı Rûhî 'nin gazellerinde tespit edilen ve örneği aşağıda verilen dört hadis-i şerif mevcuttur. Bunlardan sadece 1'i Kütub-ı Sitte'de geçmektedir.

الفقر فخرى El fakru fahrî

(Fakirlik Övücüdür) (Aclûnî, 2/87)

Didi “el fakr fahrî” çün ol şâh-ı mesned-i levlâk

Ben ey hâce libâs-ı fakra girsem iftiharumdur. (G.197/3)

Yukarıdaki beyitte Hz. Muhammed'in fakirlik ile ilgili sözüne dolaylı olarak atıf yapılmış, şair kendini fakr ehli olarak görmüş, mal ve mülkün o kadar önemli olmadığı üzerinde durmuştur.

من عرف نفسه فقد عرف ربه Men 'arefe nefsehu fekad 'arefe rabbehu

(Kendini bilen Rabbini bilir) (Aclunî, Keşfu'l-Hafâ, 2 /262)

Men 'aref sırrını fehmeylemişüz ey Rûhî

Ehl-i şekden degülüz 'ârif-i billahuz biz (G.520/5)

İkinci beyitte de “men 'aref” sözünden yola çıkılarak Hz. Peygamber'in “Men arefe nehsehu fekad arefe rabbehu” (Kendini bilen Rabbini bilir) hadisinden alıntı yapılarak iktibas yapılmıştır. Şair kendisinin “men aref” sırrına eriştiğini bu beyitte belirtir.

المرء معا من احب El mer'ü me'a men ehabbe

(Kişi sevdiğiyle beraberdir) (Buhârî, Edeb/96; Müslim, Birr/ 165)

Hz. Peygamber bir hadisinde “kişi sevdiğiyle beraber olacaktır” ifadesini kullanmıştır. Hadis-i Şerif'te ifade edilen sevgi, Yaratıcı için sevmek anlamındadır. Allah'ın sevdiği kulları ile beraber cennette olabilmek için insanları teşvik eden ve bu amaç doğrultusunu hedefleyen bir hadis kelimidir. Bir kimse mümin ise cehenneme bile gitse orada bir süre kaldıktan sonra çıkacak ve cennette sevdikleri ile birlikte olacaktır. Rûhî 'ye göre Hakk'a sürekli sevgi gösteren kâmil bir kişi bu düsturu benimsemiştir.

Dâ'imâ Hakka mahabet ider ol kâmil kim

Muhammed Felat AKTAN - İzzet ESER
Bağdatlı Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri

“Men ehabbe haceren” nüktesine ka’ildir. (G.369/4)

كنت كنزا مخفيا Küntü kenzen mahfiyyen

Ben (gizli) bir hazineydim... (Suyutî/125- Aclunî, 2/133)

Kudsî hadis olarak bilinen ancak Kütb-ı Sittede yer almayan bu iktibas daha çok tasavvuf terimolojisine göre açıklanmıştır. *Onlara göre kâinât, Allah'ın isim, sıfat ve fiillerinin zuhûr ve tecellisinden ibarettir. Mahlukât, Allah'ı bilmek ve ehadiyyet sırrını anlamak için bu âleme gönderildi. Kâinâta ne varsa o gizli hazinenin mahsûlüdür.* (Altuntaş, 2010: 110) Şair bu Kudsî Hadis'ten yola çıkarak şöyle bir yorum yapmaktadır: Bu iktibas izhâr eden kişi, nefisini bilmelidir; lakin bunu bilmeyen kişinin Allah'ı bilmesi mümkün değildir.

“Küntü kenzen” nüktesin izhâr idüb çün didi ol

Rûhî nefsin bilmeyen Sübhânı bilmez kandedür (G.419/9)

Sonuç

Divan şiiri geniş bir kaynak yelpazesine sahiptir. Toplum hayatına dair birçok unsuru bu şiir geleneğinin ürünlerinde görmek mümkündür. Divan şairleri asırlardan beri bu edebiyata katkı sağlamak için faydalandığı kaynaklar arasında Kur'an-ı Kerim ve hadislerin mevcudiyeti de önem arz etmektedir. Bağdatlı Rûhî gibi birçok divan şairinin iktibas sanatı adı altında bu iki temel kaynaktan yararlandığı görülür. Gazellerinde lirik bir söyleyiş tarzına sahip olan Rûhî, sosyal hayata ve hadiselerle duyarlı bir divan şairidir. Divanda dinî söyleme sahip birçok gazeli mevcuttur ve bu söylemlerini kısmen de olsa mana oyunları ile tezyin etmiştir. Rûhî'nin, gazellerinde daha çok nakıs iktibastan yararlandığı, tam iktibasa çok az başvurduğu görülmüştür. Şairin iktibasa en çok başvurduğu ayet A'râf suresi'nin 143. ayetidir. Bu iktibas genellikle nâkıs iktibas şeklindedir. A'râf suresi 143. ayeti üç kez, Tîn suresi 4. ayeti iki kez ve Bakara suresi 73. ayeti iki kez divanda zikredilmiştir. Mâide suresi 58, Kasas 88, Rahmân suresi 3, İbrâhîm suresi 7, Fussilet suresi 37, Sebe' suresi 27, A'râf suresi 179, Nisâ suresi 70, Cuma suresi 4. ayeti, Necm suresi 17. Ayeti, Rûm suresi 50, Şuâra suresi 88, Hucurât suresi 5, İnşirâh suresi 5, Hac suresi 27, Bakara 31 ve 255. ayetleri divanda geçen diğer iktibaslar olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 24 ayetin divanda iktibas olarak kullanıldığı görülür. Bu ayetlerin bir kısmı telmih yoluyla kullanılırken büyük çoğunluğu lafzî iktibas olarak kullanılmıştır. Ayrıca Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde hadis iktibaslarının da mevcut olduğu görülmüştür.

Muhammed Felat AKTAN - İzzet ESER
Bağdatlı Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri

Kaynakça

- Ak, Coşkun (2001). Bağdatlı Rûhî Dîvânı, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.
- Altuntaş, İ. Hakkı (2010) Divan-ı İlahiyat ve Açıklaması, C.1, Buhara Yayıncılık, İstanbul.
- Canan, İbrahim (2003). Kütub-ı Sitte Hadis Ansiklopedisi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Erkul, Rasih (2017). “Birri Mehmed Dede Divânı'nda Ayetlerden İktibâslar”. MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. 15, S. 3, s. 97-104
- Kadıoğlu İdris (2004). Bağdatlı Rûhî'nin Terkîb Bendinde Sosyal Gerçekler ve Tenkit, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD)(4), 205-234.
- Karagöz, İsmail; Paçacı, İbrahim (2006). Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Keleş, Reyhan (2016). Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Komasyon (1986). Hu, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C.11, Gelişim Yayınları, İstanbul.
- Külekçi, Numan (1999). Edebî Sanatlar, II. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Nalçacıgil Çopur, Emel (2019). İktibas Sanatı ve Mazmun, Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Online) , (10) , 165-179.
- Saraç, M.Yekta (2006). İktibas Klâsik Edebiyat Bilgisi- Belâgat, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul.
- Uzun, Mustafa İsmet (2000). “İktibas” DİA, C.22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları”, İstanbul.
- Yazır, (2014). Elmalılı Hamdi Kuran-ı Kerim ve Meali, Haktan Yayınevi, Konya.
- Yılmaz, Mehmet (1992). Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, Enderun Yayınevi, İstanbul.
- <http://www.kuranmeali.com> [Erişim: 16.04.2020]
- <http://www.shamela.ws> [Erişim: 10.05.2020]